

Посредничество по менителница

Виктор Токушев

Позитивисткият подход, наложил се в континенталната правна теория през последните 100 г., постулира принципа, че в закона не може да има неясни и/или ненужни части. Ако такива съществуват, те просто не са намерили адекватно обяснение. Въпреки опитите на законодателя да опровергае този общ принцип, все още се откриват области на правото, където той има своето приложение и може да бъде отправна точка за анализ. Такива са областите с отдавна наложени се институти, които основават правното си битие на дългогодишно съществуване и многократна повтаряемост в различните правни системи.

Основателността на посочения по-горе принцип с още по-голяма увереност може да се търси в тези дялове на гражданското право, които са доминирани от строгите изисквания за спазване на форма. Без съмнение към тях се отнася глава тридесета от Търговския закон (ТЗ), посветена на менителниците. Когато една материя е дотолкова прецизно разработена, добре систематизирана и ориентирана към строги формални изисквания, правната логика не може да допусне, че в нея съществуват институти, лишени от смисъл. Разпоредбите на членове от 516 до 524 ТЗ, обединени в Раздел IX „Посредничество“, обаче изглеждат на пръв поглед именно като необяснимо “чуждо тяло” в иначе хомогенната и ясно структурирана уредба на менителничните ефекти.

В съвременната българска правна доктрина¹ проблемът за същността и приложното поле на посредничеството по менителница не е намерил изчерпателна разработка. По въпроса отсъства и практика на ВКС. Това предизвиква интерес за теоретичното му изясняване, като от съществено значение е разкриването на практическата полза от института и възможностите за неговото приложение. Настоящото изложение е опит да се даде обяснение на смисъла от съществуването на фигурата на посредника по менителницата.

1. Историческо развитие. Менителничното посредничество е уредено у нас след дълго прекъсване в новия Търговски закон при допълването му с глава трета „Търговски сделки“ през 1996 г.² То обаче не е непознат за нашето право институт. Менителничното посредничество е регламентирано за първи път в българското право в края на XIX век с Търговски закон от 1897 г. (ТЗ отм.)³ в чл. 586 до чл. 594. С отмяната на ТЗ през 1951 г. регламентацията на менителничните ефекти преминава в Закона за

---

¹ Павлова, М., Записът на заповед и менителницата, С. 1998 г., с. 102-106, Герджиков, О., Търговски сделки – Книга по част трета на Търговския закон, С. 2000 г., с. 270-271; Хорозов, Г., Правна същност на менителничното посредничество, сп. Пазар и право, бр. 8/1999 г. с. 19-23.

² ДВ бр. 83/1996 г.

³ ДВ. бр. 114/1897 г., отменен Изв. бр. 78/1951 г.

задълженията и договорите (ЗЗД). Режимът им обаче се изгражда на основата на записа на заповед и ЗЗД не възпроизвежда правилата за менителничното посредничество, въпреки че по ТЗ (отм.) приложимостта на посредничеството спрямо записа на заповед е била несъмнена – чл. 637, т. 7. Едва със споменатото по-горе допълнение на новия ни Търговски закон менителничното посредничество отново става част от действащото българско право. Правилата са сходни с тези на ТЗ (отм.), като има и някои различия, но при анализа им може да се използва правната ни книжнина от преди 1944 г.⁴ Съпоставка между действащата и отменената уредба и коментар на различията и тяхното значение ще бъдат направени в хода на изложението.

2. Сравнителноправен преглед и рецепция на института в България. В менителничното законодателството от края на XIX и началото на XX в. институтът на посредничеството съществува и в трите основни правни системи, регламентиращи менителничните афекти – френска, германска и англосаксонската, както и в страните, реципирали правото си от тях⁵. В българския Търговски закон от 1897 г. уредбата му идва от немския Закон за менителниците от 1869 г. чрез унгарския Менителничен закон от 1876 г. Прави впечатление, че менителничното посредничество е институт, който до голяма степен има еднотипна уредба както в страните от континенталния, така и в страните от англо-саксонския правен кръг. Допълнителна роля за типизацията на менителничното право и в частност на менителничното посредничество има Еднообразният закон за менителниците и записите на заповед (ЕЗМ), приет с Женевската конвенция от 1930 (Convention Providing a Uniform Law For Bills Of Exchange and Promissory Notes, Geneva 1930, The League Of The Nations), в сила от 01.01.1934 г. В него на менителничното посредничество е посветена гл. VIII, чл. 55-63.

Към настоящия момент в повечето европейски държави менителничното посредничество е легално уредено - в Германия с чл. 55-63 от Закона за менителниците (Wechselgesetz) от 1933 г., във Франция в чл. L. 511-65 – L. 511-71 от Търговския кодекс (Code de Commerce Francais) от 1807 г., в Швейцария в чл. 1054-1062 на федералния Облигационния кодекс (Code des obligations) от 1911 г. и т.н. В Англия посредничеството по менителница е уреденото в чл. 65-68 на Закона за менителниците (Bills of Exchange Act of 1882), а в Канада е приет нов Закон за менителниците (Bills Of Exchange Act) от 1985 г., който регламентира посредничеството в чл. 146-154.

В САЩ менителничните ефекти са уредени в раздел 3 “Negotiable instruments” на Еднообразния търговски кодекс (Uniform Commercial Code - UCC), но в него не

---

⁴Все още най-подробната разработка на въпроса е направена от **Джидров, П.**, Коментар на Търговския закон, т. V, С. 1910 г., с. 213-238, цитирано по фототипното издание от 1996 г.; проблемът е разгледан и в курсовете на **Диков, Л.**, Курс по Търговско право, т. II, С. 1992 г., с. 995-998, III фототипно издание; **Кацаров К.**, Систематичен курс по Българско търговско право, С. 1939 г., с. 547-550.

⁵ Джидров в своя коментар прави непрекъснато съпоставки със законите на Германия, Австрия, Унгария, Швейцария, Франция, Белгия и Англия.

съществува институт, идентичен с посредничеството⁶. Подобна липса се открива и в Конвенцията на ООН за международната менителница и международния заповед от 09.12.1988 г. (United Nations Convention On International Bills Of Exchange And International Promissory Notes – A/RES/43/165), като в нея е уредена гаранцията по менителницата, която е хибриден институт между посредничество и поръчителство и не е предмет на настоящата разработка.

Действащият днес у нас Търговски закон почти буквално пресъздава уредбата на посредничеството според Еднообразния закон за менителниците и записите на заповед⁷ и германския менителничен закон.

3. Понятийни уточнения. Нашият закон не дава легална дефиниция на посредничеството по менителницата, а само разграничава видовете посредничество - посредничество при нужда и посредничество за чест, както и действията на посредничеството – за приемане и за плащане. Затова е полезно да се даде едно работно определение, което да е основа за изясняване на същността на института. Възможно най-кратката и обобщаваща дефиниция за посредничеството е, че то представлява институт на менителничното право, който е свързан с встъпването на едно трето лице в менителничното правоотношение. С така даденото определение може да обясним и другия термин, с който е известен институтът във всички правни системи на континента – „интервенция”. Необходимо е обаче да се направят известни терминологични отграничения и уточнения.

3.1. Преди всичко внимание заслужава самият термин “посредничество” и неговото съотношение с търговското посредничество, уредено в чл. 39-41 от ТЗ. Менителничното посредничество не е търговско посредничество по смисъла на закона, т.е. посредникът по менителницата не е необходимо да е лице, което по занятие посредничи за сключване на търговски сделки⁸. От тази гледна точка терминът “посредничество”, с който е наименован институтът на менителничното право, е условен. Той обаче има значение и неслучайно е възприет, защото дава ясна представа за същността на фигурата на посредника, а именно на лице, което “опосредява” отношенията на приносителя на менителницата и регресните длъжници.

3.2. В Търговския закон от 1897, както и в действащите тогава германски и унгарски менителнични закони се използват термините „адрес при нужда” и „посредник за чест”.⁹ Тук става дума за означаване на двата вида посредничество. Терминът „адрес” като заместител на лицето посредник се използва и от сега

---

⁶ Вж. за ‘accommodation party’ според чл. 3-419 UCC в **Barnes, A., Dworkin, T., Richards, E.**, Law For Business, 7th Edition, 2000, p. 737; **Reitzel, J., Lyden, D., Roberts, N., Severance, G.**, Contemporary Business Law, 4th Edition, 1990, p. 653.

⁷ Значението на ЕЗМ при тълкуването на българския закон се изтъква в теорията вж. **Стефанов, Ст.**, Менителничните фактически състави в контекста на понятията добросъвестност и недобросъвестност, сп. Търговско право, кн. 2/2003 г., с. 19-20.

⁸ Вж. **Герджиков, О.** Цит. съч., с. 271.

⁹ Вж. напр. чл. 585 от ТЗ (отм.), чл. 56 от Менителничният закон за германската империя от 1908 и §56 от Унгарския менителничен закон от 1876 г., цитирани по **Грюнхут, К.** Менителнично право Част II, С. 1925 г.

действащия ни закон - чл. 517, ал. 2,¹⁰ в този смисъл е и чл. 521, ал. 2, без на това понятие да се дават допълнителни обяснения. Като понятие на общото гражданско право "адрес" не се нуждае от изясняване, но то има по-особен смисъл при разглеждането на института на посредничеството. Без да е изрично казано, може да се приеме, че ако в менителницата не е посочен посредник, може да е записан адрес за посредничество, на който следва да бъде намерен посредникът (чл. 517, ал. 2). Адресът има още една особеност, която не е изрично указана в нашия закон, но се счита за безспорна при действието на ТЗ (отм.) – адресът на посредника трябва да съвпада с местоплащането на менителницата¹¹. Тази особеност е в неделима връзка със същностната характеристика на посредника като резервен дължник и като участник в менителничното правоотношение, чиято цел е да облекчи плащането на приносителя и да ограничи размера на регресния иск. По тази причина считам, че и днес, когато се посочва адрес при нужда, той трябва да е в местоплащането, съответно посредника при нужда да е с адрес в местоплащането.

3.3. В англосаксонското право посредничеството за чест (acceptance for honor) се означава и с термина „acceptance supra protest”¹² – чл. 65 (1) от английският закон. Терминологично това определение е важно в две насоки. На първо място, означавайки посредничество като следпротестно (supra protest) приемане, законодателят акцентира на една типична негова характеристика, а именно, че посредникът идва да замести един неосъществил функцията си платец. Посредникът може да встъпи в менителничното правоотношение единствено ако се е стигнало до отказ за приемане или плащане от платеца (изключенията от това правило ще бъдат разгледани по-долу). От друга страна при отказ за приемане или плащане според англосаксонското законодателство менителницата изпада в състояние на dishonor¹³, т.е. нарушава се доверието в кредитоспособността, в „честта” на нейния издател и джирантите. Нарушеното доверие се възстановява, когато след протеста менителницата бъде приета или платена от посредник за чест.

3.4. Необходимо да се изясни, кой може да бъде посредник. Чл. 516, ал. 2 ТЗ дава достатъчно ясен отговор на този въпрос. Посредник по менителницата може да бъде всяко лице било външно на менителницата, било издател, джирант или авалист, като това лице трябва да е дееспособно и да може да се задължи по менителницата.¹⁴ В този смисъл е явно, че положението на лицето спрямо менителничното правоотношение не е от значение за придобиване на качеството посредник с едно изключение – посредник не може да бъде платецът по менителницата, който вече я е

¹⁰ Цитираните по-нататък разпоредби, след които не е посочен съответен нормативен акт, са от Търговския закон.

¹¹ Джидров, П., Цит. съч, с. 216-217, Грюнхут, К., Цит. съч., с. 165 и сл., Кацаров К., Цит. съч, с. 547

¹² Вж. **Black's Law Dictionary**, 7th Edition, St. Paul, Minn. 1999, p. 13.

¹³ Вж. за английското право **Borrie, G.**, Commercial Law, 6th Edition, London 1988, p. 258; положението в САЩ според УСС е същото вж. **Barnes, A., Dworkin, T., Richards, E.**, Op. Cit. p. 715.

¹⁴ В англосаксонското право решението е друго – посредник може да бъде само лице, външно за менителничните отношения – чл. 65, ал. 1 от английския и чл. 146 от канадския закон.

приел. Тава ограничение е свързано с някои от изтъкнатите по-горе особености – посредникът е лице, което встъпва в менителничното правоотношение, когато то не може да постигне целта си, т.е. има отказ за приемане или плащане. Ако менителницата вече е приета от платеца, вероятността той да не плати е значително по-малка от една страна, а от друга след като той се е ангажирал да плати сумата по менителницата, не е оправдано да му се даде положението на посредник.

От разглеждания текст а *sonatrario* може да се направи изводът, че платец по менителницата, който не я е приел, може да бъде посредник. Тази хипотеза е възможна поне в случая, когато между издателя и платеца няма правоотношение на покритие и последният не е склонен да приеме менителницата, но няма нищо против да посредничи за някой от платежоспособните джиранти или дори и за самия издател, срещу които би имал регресен иск, включващ комисионна и разноски.

3.5. На последно място следва да се обсъди, дали разпоредбите относно менителничното посредничество, които се намират в глава тридесета “Менителница”, са приложими с оглед преpraщането към уредбата на менителницата от разпоредбите за запис на заповед (чл. 537) и чека (чл. 562). Трябва да се има предвид една съществена особеност на запис на заповед и на чека - те са ценни книги, които не се нуждаят от приемане (при чека има изрична забрана в този смисъл в чл. 542, а при запис на заповед има осигурен платец). Тъй като посредничеството според разпоредбите на ТЗ може да се използва за приемане и за плащане, следва да се приеме, че то може да се приложи и в двете си форми спрямо менителницата, а при запис на заповед е възможно само съответното му прилагане при плащането. Относно чека, въпреки че той е форма на безкасово плащане, посредничество за плащане също е възможно, доколкото законът предвижда чек, платим при трето лице, ако това лице е банка – чл. 546.¹⁵

Изяснявайки тези терминологични и сравнителноправни въпроси, можем да обобщим, че посредникът е дееспособно лице, което встъпва в менителничното отношение, за да помогне на приносителя на менителницата да получи приемане или плащане в мястото на плащане с цел да предотврати регресните иски на приносителя и в изпълнение на тази своя функция се конституира като втори резервен длъжник.

Като държим сметка за тези особености на посредничеството като институт на менителничното право, може да разгледаме по-конкретно и отделните видове посредничество.

4. Видове посредничество. Нашият закон възприема исторически и сравнителноправно наложилото се на континента¹⁶ деление на посредничество при нужда и посредничество за чест. Разграничението се прави според това от кой субект

¹⁵ В обратният смисъл **Калайджиев, А.**, Безкасовото плащане, С. 1999 г., с. 27.

¹⁶ В законите на Германия, Франция и Швейцария това разделение е последователно проведено, същото се отнася и за ЕЗМ. В разглежданите страни от англосаксонския правен кръг – Англия и Канада законово е уредено посредничеството за чест.

изхожда инициативата за посредничество – от страна на длъжник по менителницата (посредничество при нужда) или от външно за менителницата лице (посредничество за чест). И в двата случая посредничеството се изразява във встъпване в менителнично правоотношение, но посредничеството при нужда и посредничеството за чест имат свои специфични особености.

4.1. Посредничество при нужда. Същността на посредничеството при нужда може да се изведе от чл. 516, ал. 1. Посредничеството при нужда е сложна правна фигура, състояща се от правоотношения между трима субекти – 1) посредник, 2) длъжник по менителницата (издател, джирант или поръчител), за който се извършва посредничеството и който се нарича с общия термин „хонорат“, и 3) кредитор по менителницата (приносител).

4.1.1. Първото правоотношение, което се развива между хонорат и посредник е едностранна сделка - нареждане от страна на хонората до посредника за приемане или за плащане. Принципен интерес представлява възможността, която законът предоставя не само на издателя, но и на всеки един джирант и дори на техните авалисти да бъдат хонорати. Както беше посочено по-горе, посредникът има ролята на втори, резервен платец по менителницата, а в класическия случай платецът се посочва само от издателя. Чрез института на посредничеството останалите длъжници по менителницата придобиват възможност да посочат всеки за себе си резервен платец и по този начин да гарантират по-сигурно положението си. Наред с това като основна функция на посредничеството при нужда от повечето автори се изтъква ограничаване на размера на менителничното задължение чрез избягване на допълнителни комисионни и разноски при регреса.¹⁷ На второ място, когато се стигне до неприемане или неплащане на менителницата, това накърнява авторитета и доверието в кредитоспособността на издателя и джирантите, а при трайни търговски отношения това е нежелателно. С възможността джирантите и авалистите да посочват посредници, те могат лесно да преодолеят неблагоприятието на издателя, който е посочил ненадежден платец, и да запазят доброто си име. От друга страна с пълно основание се изтъква, че ако издателят е посочил посредник за плащане при нужда той сам подкопава доверието в издадената от него менителница, защото показва несигурност в плащането ѝ¹⁸.

Посочването на адрес в случай на нужда е формална сделка, която за да има правен ефект, трябва да бъде извършена в писмена форма върху лицевата страна на документа. В текста на менителницата се включва клауза “в случай на нужда/в противен случай да се потърси приемане/плащане от . . . ” или друг равнозначен

---

¹⁷ Дждиров, П., Цит съч. с. 213-214; Диков, Л., Цит. съч. с. 955-956; Кацаров К., Цит. съч., с. 547; Павлова, М., Цит. съч. с. 103.

¹⁸ Вж. Грюнхут, К., Цит. съч. с. 166. Авторът дори изразява мнение, че посочването на адрес в случай на нужда от самия издател представя проява на „обидно недоверие“ към платеща.

израз¹⁹. Без това да е указано в закона, може да се изведе правилото, че тази клауза трябва да бъде съответно подписана от лицето, за което ще се посредничи. Освен името на посредника в нея следва да бъде посочен и неговият адрес, който да се намира в местоплащането. Самата клауза “в случай на нужда” определя нареждането за приемане или за плащане като условно, т.е. то следва да се извърши само когато няма приемане или плащане от страна на главния длъжник или са възникнали други обстоятелства, водещи до опасност за приемането или за плащането, които дават възможност за упражняване на регресен иск. Трябва да се отбележи, че тази сделка не е пряко обвързана или основана на друго правоотношение, което за целите на настоящото изложение ни дава основанията да я наричаме абстрактна²⁰.

Всичко казано до тук дава основание първото правоотношение да се определи като едностранна, формална, условна и абстрактна сделка, която се извършва от длъжник по менителницата до посредник и не създава сама по себе си задължение за последния. Това по своята същност е делегация за задължаване или за плащане и както се отбелязва в литературата, тя има характер само на покана до посредника да приеме менителницата или да я плати²¹. Според някои автори посочването на адрес при нужда е покана да се сключи договор между хонората и посредника²².

4.1.2. Между същите субекти (хонорат и посредник) може и е най-вероятно да съществува и второ правоотношение – на покритие. То наподобява и в случая на осъществено посредничество дублира отношението между издателя на менителницата и платеца. Това правоотношение по своята същност е договорно. То може да бъде основано на всеки един гражданскоправен договор, по който посредникът е длъжник на хонората и като изпълнение на своето задължение приема да посредничи по менителницата за него²³. В този случай първото правоотношение ще представлява титулувана делегация (предшествана от облигационни отношения) и посредникът ще приеме нареждането на хонората с цел да изпълни своето задължение към него по извънменителничното правоотношение²⁴. Това би следвало да доведе до погасяване на дълга на посредника към хонората, следователно делегацията ще е съчетана с новация и ще бъде съвършена.

¹⁹ В международна търговска практика се използват също така термините „supra protest” или „S.P.” (след протест при ...) и au besoin (в случай на нужда при...), вж. **Грюнхут, К.**, Цит съч., с. 163; **Black's Law Dictionary**, 7th Edition, St. Paul, Minn. 1999, p. 13.

²⁰ За каузата като валутно отношение или отношение на покритие вж. **Таков, Кр.**, Абстрактните сделки в светлината на понятията за абстрактност и каузалитет, в сборник „Правни изследвания в памет на проф. Иван Апостолов”, С. 2001 г., с. 432 и сл.

²¹ Вж. **Павлова, М.**, Цит. съч., с. 104; **Герджиков, О.**, Цит. съч., с. 271.

²² Вж. **Грюнхут, К.**, Цит. съч., с. 170, според когото става дума за сключване на „договор за пълномощие” (поръчка).

²³ Вж. **Хорозов, Г.**, Цит. съч., с. 20.

²⁴ Считам, че е по-правилно това второ правоотношение да се нарича извънменителнично, а не каузално, доколкото споровете по смисъла на „каузата” продължават вж. **Стефанов, Ст.**, Абстрактни ли са менителничните сделки, Търговско право, кн. 4/2001 г., с. 41, както и цялата дискусия в **Стефанов, Ст.**, Смисъл и приложно поле на изискването за основание на сделките, Търговско право, кн. 5/2001 г., с. 36-58; **Таков, Кр.**, Цит. съч., с. 419-453; **Конов, Тр.**, За абстрактните сделки и каузата на договорите, Търговско право, кн. 2/2002 г.

Ако между хонората и посредника не съществуват предходни извънменителни отношения, то това не означава, че първото правоотношение не е делегация, напротив, просто тя няма да се основава на техни предходни отношения, а изпълнението на посредника ще е *credendi* или *donandi causa*, т.е. с цел да кредитира или надари хонората²⁵. Възможна е и трета хипотеза, когато, макар и да има каузални отношения между хонората и посредника, последният приема да изпълни нареждането не въз основа на тези отношения – това ще е така наречената чиста делегация и целта при нея ще е като във втория случай.²⁶

4.1.3. Третото (външно) правоотношение се развива между посредника и приносителя на мениелницата. Ако се реализира това правоотношение, т.е. мениелницата бъде приета/платена, то може да се приеме, че посредничеството се е осъществило и посредникът е встъпил в мениелничното правоотношение и е станал резервен главен длъжник (или мениелничното правоотношение е погасено чрез плащане). Приносителят може да се възползва от посочването на посредник и да се обърне за приемане или за плащане към него единствено при посоченото по-горе условие - да не е могъл да реализира вземането си по мениелницата от главния длъжник или вземането му е застрашено. Следователно дори и станал резервен длъжник, посредникът е субсидиарен длъжник, който разполага към приносителя с възражение за поредност (*exceptio ordinis*). С приемането или плащането на мениелницата посредникът на практика приема поканата на хонората с включване на клаузата “в случай на нужда” в мениелницата. Ако обаче посредникът откаже да приеме или плати, приносителят няма никакви права към него, а отговорност може да му се търси единствено от хонората въз основа на отношението на покритие. Ако посредникът приеме мениелницата, а откаже да плати, то той ще е отговорен спрямо приносителя по силата на чл. 519, ал. 1, който ще бъде разгледан по-долу.

Имайки предвид от кого изхожда инициативата за посредничество и как се развиват правоотношенията между хонорат, посредник и приносител, посредничеството при нужда може да се определи като “пасивно посредничество”.

4.2. Посредничество за чест. Посредничеството за чест е уредено в чл. 516, ал. 4 и също е сложна фигура. И при него подобно на посредничеството при нужда се развиват правоотношения между три субекта – посредник, хонорат и приносител. За разлика от посредничеството при нужда тук отношенията между тези субекти са се сложили по различен начин, посредникът има инициативата и затова условно може да наречем тази фигура “активно посредничество”.

---

²⁵ На обратното мнение **Хорозов, Г.**, Цит. съч, с. 21

²⁶ За видовете делегацията и особеностите на правоотношенията вж. **Апостолов, Ив.** Облигационно право, Част първа, Общо учение за облигацията, С., 1990, фототипно издание, с. 374 и сл.; **Кожужаров, Ал.**, Облигационно право, Общо учение за облигационното отношение, Нова редакция и допълнения проф. П. Попов, С. 2002 г., с. 452 и сл.; **Калайджиев, А.**, Облигационно право, Обща част, С. 2001 г., с., 474.

4.2.1. Основното правоотношение при посредничеството за чест също е едностранна сделка – изявление на посредника до приносителя на менителницата, с което той заявява, че приеме или плаща менителницата при условие, че тя не е приета или не е платена от главния длъжник. Тази едностранна сделка също е формална и трябва да бъде отбелязана върху менителницата. В този случай се използва формулировката “приема/плаща за честа на . . . ” и се посочва името на хонората. Това изявление следва да бъде подписано от посредника.

4.2.2. В този смисъл изявлението на посредника по принцип не е в зависимост от предходни извънменителнични отношения с хонората. Тук следва да се разгледа и един поставен в теорията проблем²⁷, а именно как да се тълкува текстът на закона “посредник, действащ за чест на някой от длъжниците на менителницата, срещу когото може да се предяви обратен иск”. Буквалното тълкуване на израза “действа за” навежда на мисълта, че става дума за пряко или косвено представителство. Това обаче не е така. Както вече беше изяснено, предходни отношения, в това число мандат или упълномощителна сделка, са по-типични за посредничеството при нужда, без да са задължителни. Самата идея на посредничеството за чест е, че посредник може да бъде всяко едно трето лице и ако ограничим института до прякото или косвено представителство, бихме го лишили от смисъл. Идеята на закона следва да се търси в друга насока – тя по-скоро е да се определи кръгът от лица, за които може да посредничат (действа) посредникът за чест.²⁸ Това са именно длъжниците по менителницата, към които приносителят може да насочи своя обратен иск. По този начин се изключва възможността да се посредничат за честта на отказалия приемане или плащане главен длъжник (тъй като срещу него приносителят има пряк иск). Като обобщение на казаното може да се направи изводът, че и изявлението на посредника за чест има характер на едностранна, формална, условна сделка. Тази сделка е и абстрактна в смисъла, уточнен по-горе, тъй като изявлението на посредника не е обвързано с извънменителнични отношения между него и хонората.

Така ако търсим обяснение за действието на посредника за чест, то отговорът идва по-скоро на плоскостта на добрите и трайни търговски отношения и встъпване в менителницата именно с цел да се кредитира или надари хоноратът. Посредникът се явява гестор²⁹ спрямо хонората и може да търси компенсация не само по пътя на регреса, но и чрез обезщетението при вършене на чужда работа без натоварване.

---

²⁷ Вж. **Хорозов, Г.** Цит. Съч., с. 22, който също е на мнение, че тук терминът „действа” не е коректно използван.

²⁸ Това тълкуване се подкрепя и при сравнението с първообразите на чл. 516, ал. 4 от ТЗ съответно чл. 55, ал. 2 от ГМЗ: „Der Wechsel kann unter den nachstehend ezeichneten Voraussetzungen zu Ehren eines jeden Wechselverpflichteten, gegen den Rückgriff genommen werden kann, angenommen oder bezahlt werden.” и чл. 55, ал. 2 от ЕЗМ: „A bill of exchange may, subject as hereinafter mentioned, be accepted or paid by a person who intervenes for the honor of any debtor against whom a right of recourse exist”.

²⁹ Вж. **Грюнхут, К.**, Цит. съч., с. 187.

Въпреки разликите между двата вида посредничество не може да се твърди, че става дума за две различни фигури.³⁰ По-скоро има два различни механизма, реализирането на които води до един резултат – конструиране на резервен главен длъжник (длъжници), който опосредява отношенията между приносителя и регресните длъжници.

5. Действие на посредничеството. Посредникът при нужда и посредникът за чест могат както да приемат менителницата, така и да извършат плащане по нея. В повечето законодателства материята за посредничеството е разделена именно на приемане чрез посредничество и плащане чрез посредничество³¹

5.1. Приемане чрез посредничество. При посредничеството за приемане едно лице встъпва в менителничното правоотношение, като поема задължение да плати менителницата на падежа, ако тя не бъде платена от платеца. Приемането на менителницата е именно встъпване в менителничното правоотношение, а не встъпване в дълг.³² На първо място встъпването в дълг е договор било с длъжника, било с кредитора³³, доколкото акцептът на менителницата е едностранна сделка. На второ място правните последици при встъпването в дълг също са различни – между стария и новия длъжник настъпва солидарност както в отношенията им с кредитора, така и във вътрешните им отношения. Солидарността отсъства при посредничеството, а в допълнение трябва да се отбележи, че посредникът има възражение за поредност – дори и приел менителницата, той е субсидиарен³⁴ длъжник, т.е. независимо, че менителницата не е приета от платеца, първо от него следва да се потърси плащане.

5.1.1 Според чл. 517, ал. 1 ТЗ посредничеството за приемане се допуска във всички случаи, при които преди падежа приносителят може да предяви обратните си иски. Тази разпоредба препраща към чл. 505, ал. 2 ТЗ, в който са уредени допустимите хипотези на регрес преди падежа. От систематичното тълкуване на разпоредбите на чл. 517, ал. 1 и чл. 505, ал. 2 се налага изводът, че посредничеството за приемане не се използва само при неприета менителница. Напротив законодателят като че ли е акцентирал именно на хипотезите, когато може да се предяви обратен иск преди падежа, като само една от тях е неприемането от платеца. Това е една от съществените разлики на настоящия режим и стария ТЗ. Според чл. 586 ТЗ (отм.) до посредничеството за приемане, за разлика от действащия ТЗ, се прибъгва само при неприемане на менителницата от платеца. Сега приложното поле на

---

³⁰ На различията между посредничеството за чест и посредничеството при нужда акцентира **Хорозов, Г.**, Цит. съч., с. 23.

³¹ Вж. ЕЗМ, както и законите на Германия, Франция и Швейцария. Същата законодателна техника е била възприета в ТЗ (отм.).

³² За обратното мнение вж. **Павлова, М.**, Цит. съч., с. 104 и **Герджиков, О.**, Цит. съч., с. 271, които виждат в приемането от посредник особен случай на встъпване в дълг.

³³ Чл. 101, ал. 1 ЗЗД, категорично говори за „съглашение”, договорният характер на встъпването в дълг е безспорен и в теорията вж. **Кожужаров, Ал.**, Цит. съч., с. 495-496; **Калайджиев, А.**, Облигационно право, Обща част, С. 2001 г., с. 444-445; **Торманов, З.**, Договорът. Практическо ръководство за търговски и граждански договори, С. 2003 г., с. 123.

³⁴ Вж. **Грюнхут, К.**, Цит. съч., с. 179.

посредничеството за приемане е значително разширено - обхващат се всички случаи, в които могат да се предявят обратни иски преди падежа³⁵.

Класическата хипотеза е при неприета менителница - менителницата има нужда от приемане и в правоотношението встъпва посредник, който да извърши това действие и да се задължи по нея. Трябва да се отбележи, че частичното приемане е приравнено на неприемане. Обратни иски могат да се водят преди падежа и в случаите, когато състоянието на платеща насочва към евентуално неизпълнението на менителницата - срещу него е открито производство за обявяване в несъстоятелност, прекратил е плащанията си или принудителното изпълнение върху имуществото му е останало без резултат. Последната хипотеза е открито производство по несъстоятелност срещу издателя на менителницата, чието приемане е отказано. Тя е възприета от закона, тъй като след отказа на главния длъжник да приеме менителницата откриването спрямо другия най-сигурен длъжник по нея – издателят, на производство по несъстоятелност значително утежнява положението на приносителя и може да затрудни реализирането на неговото вземане.

Във всеки от посочените случаи се дава предимство на интереса на приносителя и всички задължени по менителницата лица са застрашени от възможността да им се наложи едно предсрочно плащане. Тогава обаче по менителницата може да се задължи едно лице - посредник, което да поеме задължението да плати и по този начин да предпази хонората (лицето, за което посредничат) и последващите длъжници от регрес преди падежа.

Посредник не може да се намеси и да приеме менителницата, ако предявяването за приемане е забранено. Такава забрана може да установи само издателят, като се съобрази с ограниченията на чл. 476, ал. 2, а именно менителницата да не е домицилирана, да не е с домицилията, да не е платима в срок след предявяването.

5.1.2. Приемането чрез посредничество може да бъде при нужда или за чест. Когато е посочен посредник при нужда от някой от длъжниците по менителницата, приносителят е обвързан от това посочване – чл 517, ал. 2. Менителницата и направеният протест за неприемане³⁶ трябва да се предявят първо на посредника и ако той откаже, приносителят може да се обърне с регресен иск към хонората и последващите джиранти. Ако предявяването за приемане на посредника се дължи на някое от другите обстоятелства, разгледани по-горе, даващи основание за обратен иск, а не на неприемане, то вместо да се прави протест, трябва да се процедира по начина, описан в чл. 509-511. Приносителят може и да не търси посредника за приемане, а направо да предяви исквете си към предходните на хонората джиранти

---

³⁵ Анализ на тези случаи вж. в **Павлов, Г.**, Регресни права при менителничните ефекти (обратни иски на приносителя и на пратилия длъжник), сп. Търговско право, кн. 4/2003 г., с. 82 и сл.; **Павлова, М.**, Цит. съч., с. 171.

³⁶ Както отбелязва **Джидров, П.**, Цит. съч., с. 215 – протеста срещу акцептанта за неприемане на менителницата е *condicio sine qua non*, за да се прибегне към посредничеството.

(когато хонорат не е издателя), но по този начин се лишава от възможността посредникът да се задължи за плащане, а и от възможността си за регрес към хонората и последващите го джиранти, които се освобождават от менителнична отговорност преди падежа.

С посочването на посредник при нужда съответният длъжник поставя между себе си и приносителя едно лице, към което последният трябва да се обърне, преди да предяви регреса си към него - приносителят може да иска плащане преди падежа от хонората и задължилите се след него, само ако установи с протест отказа за приемане от страна на посредника. Законът не съдържа изрични разпоредби как следва да бъде извършен протестът, но от текста на чл. 502, ал. 1, т. 4, според който в протеста се отбелязва само приемането или плащането чрез посредничество, може да се изведе правилото, че дори и да има протест за неприемане спрямо платеца, протестът спрямо посредника трябва да се извърши в нов протестен документ, изготвен по правилото на чл. 502³⁷.

В ТЗ (отм.) чл. 586, ал.2 изрично е била установена поредност в предявяването за приемане от посредник според поредността на посочилите ги длъжници, каквато днес отсъства. Сегашното разрешение е по-добро, тъй като трябва да се пази и интересът на кредитора, той може сам да подбере най-платежоспособния посредник. Ако има посочен посредник преди избрания от приносителя, той отново няма да може да се обърне към междинните длъжници преди падежа, но те остават задължени, а се осигурява и един нов длъжник.

Приемането за чест се извършва по инициатива на самия посредник. Приносителят на менителницата не е обвързан с волеизявлението на това трето лице – чл. 517, ал. 3, тъй като то се явява като посредник по собствена воля, без изявление в този смисъл от някой от длъжниците по менителницата. С придобиването на менителницата приносителят не е бил известен за евентуалната намеса на това лице в правоотношението и не е бил длъжен да съобрази това. Приносителят може да има по-голям интерес от предсрочното плащане (напр. няма доверие в платежоспособността на посредника и на другите длъжници към падежа), отколкото от задължаването на предложилия приемането, затова му се дава възможност сам да прецени дали да приеме посредничеството или не. Пренебрегването на приемане, предлагано от посредник за чест, не е свързано с никакви негативни последици за приносителя, т.е. то не дава възражение на регресните длъжници, които биха били освободени от преди падежната си отговорност. Ако обаче, приносителят допусне това приемане, той сам се отказва от правото си на обратни иски преди падежа, спрямо хонората, за честта на когото е действал посредникът, и последващите го джиранти. Възможността на приносителя на откаже приемане от посредник за чест е единствената законово регламентирана разлика между посредничеството при нужда и посредничеството за чест.

---

³⁷ За протеста при неприемане от посредник вж. **Грюнхут, К.**, Цит. съч., с. 179.

И при двата вида приемане чрез посредничество правните последици са еднакви – с привличането на посредника регресни искове преди падежа към хонората и подписалите след него не могат да се предявят. От друга страна, с приемането на менителницата съгласно чл. 481, ал. 1 ТЗ посредникът се задължава да плати менителницата на падежа, ако не я плати платецът.

5.1.3. Както вече беше споменато, приемането от посредника е доста сходно с приемането от платеца. Приемането е едностранна и формална сделка³⁸, която трябва да бъде отбелязана върху самата менителница³⁹, за да породи правните си последици. Най-често това става като върху менителницата се изписва „приета“⁴⁰ (ако става дума за посредничество за чест изразът е „приета за честа на“) с уточнение за кого е извършено приемането и подпис на приемателя. Ако до приемането не е посочено за кого се извършва се презюмира необоримо⁴¹, че то извършено за издателя. Законодателят е решил въпроса в полза на регресните длъжници, като явно се е стремил при недостатъчно конкретизирано изявление от страна на посредника, той да може да освободи максимален брой длъжници по менителницата от регресна отговорност преди протеста. Друга особеност на приемането чрез посредничество е, че посредникът следва да уведоми в срок от два работни дни лицето, за което е посредничил. Ако той не изпълни това си задължение, предвидено в чл. 516, ал. 3, носи отговорност за вреди, причинени на хонората, до размера на сумата по менителницата.⁴²

5.1.4. В тази връзка следва да се обсъди и въпросът за отговорността на посредника. Според чл. 519, ал.1 посредникът отговаря както хонората спрямо лицата, подписали след него, и приносителя. Тази разпоредба лимитира отговорността на посредника, ако той, въпреки, че е приел менителницата, не я плати, когато възникне необходимост за това. Обстоятелството, че законът сочи, че посредникът отговаря „по същия начин“ като хонората, е индикация за законова солидарност между тях. Разпоредбата има значение поне в още две насоки. Първо „по същия начин“ би следвало да означава и в „същия размер“, т.е. приелият посредник, който откаже да плати менителницата ще отговаря за по-голяма сума от тази, която е отказал да плати – сумата по регреса срещу хонората. Второ, ограничен е кръгът на лицата, спрямо които посредникът носи отговорност⁴³ – приносителят и джирантите, които се

---

³⁸ Вж. Герджиков, О., Цит. съч., с. 265.

³⁹ Грюнхут, К., Цит. съч., с. 180 посочва, че посредника може да изрази волята си и върху продължението на менителницата (алонжа), но в нашия ТЗ няма индикации за тази възможност.

⁴⁰ Според Кацаров, К., Цит. съч., с. 549 е възможна формулировка „за поръчителство“, съответно „поръчителство за чест“.

⁴¹ Вж. Джидров П., Цит., съч., с.223, който препраща, към германският автор Щауб, според който става дума не за тълкувателно предписание, а по-скоро за фикция, целяща максималната защита на регресните длъжници.

⁴² Според Джидров, П., Цит. съч, с. 221, тази отговорност не е менителнична и се реализира по общите правила на гражданското право.

⁴³ Вж. Джидров, П., Цит. съч, с. 223; Кацаров, К., Цит. съч, с. 549.

намират между него и хонората. Джирантите, които се намират преди хонората или издателя не могат да ангажират отговорността на посредника.

5.1.5. Правното положение на посредника не е приравнено с това на другите длъжници по менителницата. На първо място към него се обръщат за приемане - действие, което се извършва само от платеца. Това приемане го задължава да плати на падежа - задължение, характерно за платеца. Разлика между приемането на платеца и приемането на посредника е, че то не консолидира посредникът като главен длъжник по менителницата, а го превръща в резервен, субсидиарен длъжник.⁴⁴ Тъй като поема такова задължение, посредникът освобождава и определен кръг задължени по менителницата лица от отговорност преди падежа - с известни отклонения в кръга на лицата такова действие има и приемането от платеца. Разлика има и в това, че приемането на менителницата от посредник освобождава от отговорност преди падежа само хонората и подписалите след него, докато при акцепт от платеца обратен иск не може да се предяви към никое от задължените лица. В хипотезата, когато менителницата е приета от посредник, действащ за нейния издател, това негово действие по нищо няма да се различава от приемането на главния длъжник – платеца.

Всички тези прилики между приемането от посредника и приемането от платеца дават основание да се направи изводът, че менителницата, която е приета от посредник, придобива качеството приета, спрямо хонората и последващите го джиранти, т.е. нейният приносител до падежа няма други права и възможности освен да изчака настъпването му.

5.2. Плащане чрез посредничество. С плащането чрез посредничество едно лице се намесва в менителничното правоотношение, като плаща задължението по менителницата, или изпълнява едно вече поето задължение за плащане.

5.2.1. Според чл. 520, ал. 1 ТЗ плащането чрез посредничество е допустимо, когато приносителят може да предяви обратните си икове на падежа или преди падежа. Обратни икове на падежа могат да се предявят при неплащане на менителницата (чл. 505, ал. 1) - може да не плати платецът, но и приелият посредник, като и в двата случая може да се намеси и да плати посредник. Обратни икове преди падежа могат да се предявят във всички разгледани по-горе случаи, предвидени в чл. 505, ал. 2 - с плащането може да се е ангажирал посредник и тогава ще плати той, но може да плати и посредник, който не е приел менителницата. При съпоставка на разпоредбите на чл. 517 и чл. 520 се вижда, че плащане чрез посредничество може да се извърши винаги, когато може да се извърши приемане, а и на падежа на менителницата.

Тук трябва да се направи известно уточнение. Класическият случай на плащане чрез посредничество е, когато няма плащане по менителницата. Възможни са обаче

---

⁴⁴ За съотношението между приемане от платеца и приемане от посредника вж. Грюнхут, К., Цит. съч., с. 180-181.

редица хипотези и усложнения, особено като се има предвид, че до посредничество за плащане може да се прибегне и при възникване на регресни искиве преди падежа. На първо място това е случаят, когато менителницата не е приета, а е посочен адрес в случай на нужда без допълнителни уточнения - законът не дава ясно да се разбере дали приносителят трябва да се обърне към посредника за приемане или направо за плащане. Въпросът не стои, когато менителницата задължително се нуждае от приемане – чл. 476, ал. 2, но представлява интерес във всички останали случаи. Може би трябва да се предпочете директно посредничеството за плащане, тъй като то ще доведе директно до целения резултат - погасяване на менителничното правоотношение. От друга страна обаче не е изключено лицето, което е посочено като адрес при нужда, да предложи приемане, а не плащане при това първо предявяване. Тази празнота трябва да бъде попълнена от практиката.

На практиката са оставени и случаите на регресни искиве преди падежа в хипотезите на чл. 505, ал. 2, т. 2, 3 и 4. Въпросите, които се поставят, са в две направления. Първо, какво би станало, ако при неприемане на менителницата приносителят се обърне към посредник, който я приеме, и след това настъпят неблагоприятни изменения във финансовото състояние на платеща или на издателя. В този случай ми се струва, че не може да се търси плащане преди падежа спрямо хонората и последвалите го джиранти, тъй като по менителницата продължава да има един стабилен, пък макар и резервен длъжник. Второ, влошаване на финансовото състояние на самия посредник също не е основание да се търси плащане преди падежа, тъй като това не е изрично уредено в закона.

5.2.2. За да се извърши плащането чрез посредничество, менителницата трябва да бъде предявена за плащане на приелия посредник или на друг посочен в менителницата посредник при нужда или да има волеизявление на трето лице да плати като посредник за чест (чл. 521, ал. 1 и чл. 522). Според закона предявяване следва да се извърши спрямо приелия посредник за чест или спрямо посочения посредник за плащане при нужда. Разпоредбата трябва да се тълкува корективно в смисъл, че ако има посредник, който е приел при нужда, то предявяването за плащане трябва да се извърши и спрямо него, защото той вече е поел задължение по менителницата. Предявяването на менителницата на посочените лица трябва да се извърши най-късно в деня след изтичането на срока за извършване на протест поради неплащане, т.е. в третия работен ден след падежа, респ. след предявяването, когато посоченият посредник при нужда или приелия вече посредник имат местожителство в местоплащането⁴⁵. В този срок трябва да се извърши и плащането.

При предявяването за плащане на посредник е необходимо да се представи и протест спрямо главния длъжник, ако такъв се изисква. В този случай приложение

---

⁴⁵ При действието на ТЗ (отм.), в който има сходна разпоредба според **Кацаров, К.**, Цит. съч, с. 549, този срок се отнася само за предявяване на посредниците с адрес в местоплащането, какво ще стане ако след срока менителницата се предяви на посредник в друго населено място не е анализирано.

намира един от основните принципи на менителничното право – “без протест няма регрес”⁴⁶, който в този случай е модифициран, тъй като не става дума за иск към регресен длъжник, а за иск към резервен платец. Възможността самото предявяване на посредник след отказа на платеща, да бъде включено в протеста е предвидена от закона в чл. 502, ал. 1, т. 4.

Не може да се приеме безкритично във всички хипотези правилото, че за да се иска плащане от посредника е необходимо да му се представи менителницата и протеста спрямо главния длъжник. Най-същественният му коректив е разпоредбата на чл. 497, ал. 2, според която протестът за неприемане освобождава приносителя от предявяване за плащане и също от протест поради неплащане. Това би означавало, че ако платецът е отказал да приеме менителницата, приносителят е констатирал това с протест и се е обърнал към посредник при нужда, то на падежа според посоченото по-горе правило той е освободен от предявяване и протест срещу главния длъжник. Така може да се стигне до извода, че в тази хипотеза не само не е нужно да се представя протест за неплащане, но и че въобще не е нужно да се търси главният длъжник платец, а направо може да се поиска плащане от приелия посредник. Този извод обаче ми се струва твърде силен и лишен от законова опора. Считам, че дори когато менителницата е приета от посредник и съответно е направен протест за неприемане, приносителят е длъжен на падежа да се обърне първо към главния длъжник и след това да потърси плащане от приелия посредник, тъй като никъде в закона не е посочено, че приелият посредник става главен длъжник – нещо, което е твърде съществено, за да бъде пропуснато. Освен това не е нужно да се дава тридневен срок за предявяването на менителницата на приелия посредник, ако не се търси платецът по менителницата, защото личността и адресът му вече са ясни.

Заслужава да се отбележи, че и в случаите на регрес преди падежа (чл. 505, ал.2, т. 2, 3, 4) и търсене на плащане от посредник също не винаги може и е нужно да се представи протест.

За да се реализира регресът към длъжниците по менителницата, трябва да се направи протест и спрямо отказалия плащането посредник⁴⁷ - т.е. менителницата задължително трябва да се предяви за плащане на посредника и само при негов отказ, отразен в протест, приносителят може да се обърне към хонората и последващите длъжници (аргумент от чл. 521, ал. 2). Законът не предвижда правила как следва да бъде извършен този втори допълнителен протест. Биха могли да се използват аргументите, изложени при протеста за неприемане, и да се приеме, че трябва да се състави нов протестен документ.

5.2.3. Възможно е при неплащане на менителницата от страна на платеща, едно трето лице, до сега необвързано с нея, да предложи да я плати. Тогава то се явява като

⁴⁶ Вж. Герджиков, О., Цит. съч., с. 268.

⁴⁷ Според Джидров, П., Цит., съч., с. 228 за отказа на посредника не е необходим нов протест, а е достатъчно да бъде вписан в протеста срещу платеща. Втори протест е нужен единствено ако посредника въобще не може да бъде намерен.

посредник за плащане за чест. Тъй като този посредник е готов веднага да удовлетвори кредитора, последният трябва да приеме неговото изпълнение. В противен случай приносителят би злоупотребил със своето право да търси плащане, затова и законът му налага санкция: ако не приеме предложеното плащане, той губи обратните си иски срещу лицата, които биха били освободени чрез посредничеството (чл. 522 ТЗ). При посредничеството за приемане за чест приносителят сам преценява своя интерес да приеме посредник, докато при предложено плащане чрез посредничество интересът му е явен и затова няма право на преценка. Тук няма разлика в правните последици на отказа на посредничеството при нужда или на посредничество за чест – те са еднакво неблагоприятни за длъжника.

5.2.4. Плащането на посредника е възможно само за целия размер на сумата. То се установява с разписка върху менителницата, която трябва да указва хонората – чл. 523, ал. 1. Подобно на приемането и тук законодателят предвижда, че когато не е посочено за кого се плаща чрез посредничество, се приема, че е платено за издателя. Целта е идентична – плащането от посредник на издателя има същите последици за джирантите и техните авалисти, като плащането на платеца, тъй като ги освобождава от регресна отговорност. При извършване на плащането посредникът има право да получи менителницата и протеста срещу платеца, но няма право да джиросва менителницата. И в този случай може да се приеме, че той има задължението за уведомление по чл. 516, ал. 3, което вече беше разгледано.

5.2.5. Във връзка с посредничеството за плащане следва да се разгледа въпросът за поредността за предявяване за плащане на менителницата спрямо посредниците по чл. 521, ал. 1 и съответно за предпочетените за плащане посредници за чест⁴⁸.

Възможно е менителницата да е приета от посредник по чл. 517, ал. 1 или ал. 2 ТЗ. Както беше изяснено, с приемането на менителницата посредникът се задължава да я плати на падежа, ако не я плати платецът. За да се предяви иск към хонората и последващите длъжници след падежа, е необходим протест за неплащане срещу посредника (чл. 521, ал. 2). Постава се обаче въпросът какви са предпоставките за предявяване на менителницата за плащане спрямо други посочени в нея посредници за плащане. Такива посредници може да има за задължени по менителницата лица, които стоят преди или след хонората. Плащането на приелия посредник би освободило от отговорност задължените лица след хонората, затова за предявяването на менителницата за плащане спрямо техните посредници следва да се изисква протест срещу приелия посредник, тъй като той е поел задължението да плати менителницата, с което би освободил тези лица. Лицата преди хонората не биха били освободени от задълженията си при плащане на приелия посредник, затова

---

⁴⁸ За конкуренцията между посредниците вж. **Джидров, П.**, Цит. съч., с. 215-223.

предявяването за плащане спрямо техните посредници не трябва да е обвързано от извършване на протест спрямо последния.

Ако в менителницата са посочени няколко лица, които да платят в случай на нужда, приносителят може сам да реши в каква поредност да им я предяви за плащане. За разлика от посредничеството за приемане при нужда, при непредявяване на някое от тези лица не се губят обратните иски срещу хонората на този посредник и последващите длъжници. Това е така, тъй като в случая трябва да се плати, но няма подсигурено плащане, а предявяването е свързано с време и разноси, затова приносителят се обръща първо към този, който според него е най-вероятно да плати.

Ако в менителницата не са посочени посредници при нужда, но няколко лица изявят желание да извършат плащане, законът установява специални правила за това кое плащане трябва да бъде предпочетено (чл. 524, ал. 3 ТЗ). Предпочита се посредникът, чието плащане освобождава най-много длъжници по менителницата. Това правило е в интерес на длъжниците по менителницата, без да уврежда по какъвто и да е начин кредитора - на него му се предлага едно и също изпълнение от няколко лица и му е безразлично кое от тях ще плати. Стремешът е да се освободят най-много длъжници. Затова ако приносителят приеме плащане от посредник, който е знаел, че за длъжник преди неговия хонората е предложено посредничество, не носи никаква отговорност. Законът обаче санкционира този посредник, които е предложил плащането, като го лишава от обратните му иски срещу междинните джиранти, които биха били освободени, ако плащането е било осъществено от предходен посредник (чл. 524, ал. 3, изр. 2 ТЗ).

На последно място възможно е в менителницата да има посочен посредник, но да се предложи плащане и от друго лице. Ако има посредник при нужда преди посредника за чест, приносителят може да избере дали да приеме плащането или да търси от посредника при нужда, но във втория случай при неплащане би загубил обратните си иски към хонората на посредника за чест и последващите длъжници. Ако посредникът за чест предхожда посредника при нужда, приносителят би могъл да се обърне само към първия, защото при отказ да приеме предложеното плащане ще освободи хонората му и последващите длъжници и следователно няма да може да се предяви менителницата на посочения в нея посредник (арг. от чл. 522 ТЗ). В случая може да се направи извод, че посредникът за чест е предпочитаният платец, тъй като предлага изпълнение, а плащането чрез посредничество при нужда има субсидиарно значение.

5.2.6. Правното положение на посредника за плащане също показва много сходства с това на платеща по менителницата. Менителницата се предявява за плащане на посредника, което е характерно и за платеща. Единствено само срещу посредник за плащане и платец може да се извърши протест. Плащането на посредника е еднозначно с плащането на платеща за всички джиранти, които се намират след хонората. Основната разлика в плащането на посредника, е че чрез него

той придобива правата по менителницата спрямо хонората и предходните длъжници⁴⁹ (чл. 524, ал. 1 ТЗ), докато платецът не може да има менителнични претенции, а единствено на други основания би могъл да търси това, което е платил.

6. Същност на посредничеството и разграничение от авала. Изясняването на видовете посредничество и действието на посредничеството дават основание да се обобщят същностите му характеристики и да се направи разграничение с някои сходни институти.

6.1. Същност на посредничеството. Посредникът встъпва в менителничното правоотношение по своя воля или по покана на издателя, джирантите и техните авалисти, за да приеме или за да плати менителницата. Без значение дали е външно, или обвързано с менителницата лице, той заема мястото на главния длъжник, ако последният откаже да приеме или да плати менителницата. Тази особеност на посредничеството е основният аргумент за съществуването му, тъй като чрез него се дава възможност да се конституират “резервни” главни длъжници, към които да се обърне приносителят, ако възникне проблем с реализиране на вземането по менителницата, без да търси регресните длъжници – издател, джиранти и техните авалисти.

Посочването на посредник има гаранционна функция спрямо хонората, тъй като благодарение на посредника доверието в неговата кредитоспособност е по-добре защитено. Това тълкуване следва от разбирането, че предназначението на менителницата е да се получи плащане по нея, което е нормалното развитие на правоотношението. Всяко неблагоприятно развитие, което би довело до неизпълнение на менителничното задължение, следва да се избегне, защото ще накърни интересите на приносителя на менителницата и ще подрони доверието както в нейния издател, така и в предходните на приносителя джиранти. Точно с цел да предотврати негативния резултат действа посредникът по менителницата.

Всичко казано до тук дава основание посредничеството по менителницата да се определи като институт на менителничното право със самостоятелни функции и значение.

6.2. Разграничение на посредничеството от менителничното поръчителство. В теорията се изказва становището, че менителничният посредник има функция, сходна с тази на авалиста⁵⁰. Това становище не може да бъде споделено. Аргументите за това са множество и разнопосочни.

6.2.1. Менителничното поръчителство, наричано още „авал”, има самостоятелна уредба в търговското ни право, както при сега действащия ТЗ (Раздел IV, чл. 483-485), така и при ТЗ от 1897 г. (Отделение XI, чл. 595 – 598). Няма никакво

---

⁴⁹ Плащането на посредника е менителнична сделка и посредника придобива менителнични права по силата на самия закон – Джидров, П., Цит. съч, с. 235; Кацаров, К., Цит. съч. с. 550. За разликата между платили менителницата посредник и следпадежния джирант вж. Грюнхут, К., Цит. съч, с. 200-201.

⁵⁰ Вж. Герджиков, О., Цит. съч., с. 271.

логическо основание да се твърди, че между два самостоятелно уредени института в една и съща правна материя може да има идентичност или на функциите.

6.2.2. Поръчителството по менителницата е едностранна сделка, извършена от лицето, желаещо да бъде авалист, която се материализира върху менителницата.⁵¹ По това безспорно прилича на посредничеството, но това е обща особеност на всички менителнични сделки. Както беше изяснено при разглеждане на видовете посредничество (т. 4), посредничеството при нужда се инициира от хонората, който посочва адрес или посредник при нужда. Очевидно е, че според легалната уредба на менителничното посредничество това не е възможно при авала, който винаги е изявление на поръчителя. Това означава, че известна формална прилика може да се търси единствено между посредничеството за чест и поръчителството. Това обаче също би било неправилно, защото посредникът за чест може да извърши приемане на менителницата, действие което не е допустимо за авалиста.

6.2.3. При отговорността на авалиста се забелязва най-съществена разлика с посредника. Чл. 485, ал.1 посочва, че поръчителят отговаря както лицето, за което поръчителства, докато приелият менителницата посредник отговаря като субсидиарен платец. Дори в хипотезата, когато поръчителят действа за платеща, той пак не придобива качеството на субсидиарен главен длъжник, защото спрямо него приносителят няма нито задължение за предявяване, нито за протестиране. Солидарната отговорност, която възниква между авалиста и лицето, за което се посредничи, прилича единствено на отговорността на приелия менителницата посредник, който откаже да я плати – чл. 519, ал. 1.

В заключение може да се каже, че изначалната разлика между посредника и поръчителя е, че чрез посредничеството се конституират резервни главни длъжници, а чрез поръчителството - допълнителни регресни длъжници.

7. Практическо приложение. След изясняването на същността и действието на менителничното посредничество, се налага да се посочи, защо този институт днес е лишен от практическо приложение. Основните причини за това се разкриват в две насоки. На първо място е практическото отсъствие на менителничните ефекти и позитивно-правното отсъствие специално на менителничното посредничество от действащото право повече от 50 години, което несъмнено е довело до забравянето на института. На второ място в началото на 21 век приложението въобще на менителниците е твърде ограничено. Докато в края на 19 век, когато менителничното посредничество е легално уредено, основната функция на менителниците е била да улесняват оборота и да служат като средство за кредитиране, днес основно приложение има записът на заповед и то като гаранционно средство, като се има предвид качеството му на извънсъдебно изпълнително основание. В търговския

---

⁵¹ На обратното мнение **Калайджиев, А.**, Чекът в българското право, С. 1992, с. 187, където авалът е определен, като реален договор. В **Калайджиев, А.** Безвъзмездна сделка ли е авалът?, сп. Търговско право, кн. 3/2000 г., с. 50, се изтъква отвърденото мнение, че авалът е едностранна сделка..

оборот менителницата е заменена като платежно средство от развитите на нейна основа, но далеч по-усъвършенствани чек и акредитив. Приложението на посредничеството би могло да се открие при един развит менителничен оборот между търговци, които са в трайни отношения помежду си, което не е особено актуално понастоящем. Въпреки това приложението на фигурата на посредника би довело до облекчаване на менителничните отношения, както и до по-голяма сигурност в оборота.